

TURLI XALQLARNING MILLIY CHOLG'ULARI: SOLISHTIRMA TAHLIL

Juraboeva Kamola

*ADPI, "Ijtimoiy gumanitar fanlar va san'at"
fakulteti Musiqa ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada turli xalqlarning milliy cholg'u asboblari o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar solishtirma tahlil asosida o'rganilgan. O'zbek dutori va qozoq dombrasi, gijjak va skripka, shuningdek boshqa xalqlarning cholg'u asboblari o'rtasidagi umumiylik va o'ziga xosliklar yoritilgan. Maqolada milliy cholg'ular orqali xalqning ruhiyati, tarixi va madaniyati ifodalanishi haqida fikr yuritiladi hamda o'zbek mentalitetiga xos xususiyatlar alohida ta'kidlangan.*

Abstract: *This article presents a comparative analysis of the national musical instruments of various peoples, highlighting their similarities and differences. It explores the commonalities and unique features between the Uzbek dutor and the Kazakh dombra, the gijjak and the violin, as well as other cultural instruments. Special attention is given to how musical instruments reflect the spirit, history, and culture of different nations, with a focus on characteristics distinctive to the Uzbek mentality.*

Аннотация: *В данной статье проведён сравнительный анализ национальных музыкальных инструментов различных народов, выявлены их сходства и отличия. Освещены общие и уникальные черты между узбекским дутором и казахской домброй, гижжаком и скрипкой, а также инструментами других культур. Особое внимание уделено отражению духовности, истории и культуры народов через музыкальные инструменты и подчёркнуты особенности, характерные для узбекского менталитета.*

Kalit so'zlar: *Milliy cholg'u asboblari, dutor, dombira, gijjak, skripka, madaniyat, musiqiy meros, solishtirma tahlil, o'zbek mentaliteti, xalq ruhiyati.*

Kirish.

Turli xalqlarning milliy cholg'ulari har bir xalqning ruhiy olami, madaniyati va tarixiy taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular orqali milliy o'zlik va an'analar ifodalanadi. Musiqa, xususan, cholg'u asboblari, nafaqat estetik zavq manbai, balki har bir millatning tarixiy xotirasi va ruhiy merosining yorqin aksidir. Shu ma'noda, O'zbekistonda ham milliy musiqa san'ati va cholg'ularni asrash, rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida madaniyat va san'at sohasini rivojlantirishga qaratilgan bir qator muhim hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, 2017-yil 17-noyabrdagi "Musiqa va san'at ta'limini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qaror (PQ-3403-son) milliy musiqamizni rivojlantirish, yoshlarni madaniy qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash maqsadida qabul qilingan muhim hujjatdir ¹. Shuningdek, 2021-yil 26-martdagi "O'zbek milliy maqom san'atini saqlash va rivojlantirish to'g'risida" gi Prezident farmoni (PF-6189-son) milliy musiqa madaniyatimizning ajralmas qismi sifatida cholg'u asboblari rivojiga ham bevosita ta'sir ko'rsatdi².

Ushbu davlat siyosati doirasida milliy cholg'u asboblarni chuqur o'rganish va ularni dunyo xalqlari madaniy merosi bilan solishtirish katta ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir milliy cholg'u asbobi xalqning dunyoqarashi, estetik ideallari, tarixiy sharoiti va ruhiy olamini o'zida mujassam etgan. Shu sababli, turli xalqlarning milliy cholg'ularini tahlil qilish orqali nafaqat boshqa xalqlarning madaniyatiga nisbatan hurmat uyg'otiladi, balki o'z milliy qadriyatlarimizni chuqurroq anglash imkoniyati ham tug'iladi.

Masalan, o'zbeklarning dutori va qozoq xalqining dombrasi shaklan ham, funksional jihatdan ham bir-biriga yaqin cholg'u asboblari hisoblanadi. Har ikkala asbob ham ikki torli bo'lib, kuylash uchun ishlatiladi. Ammo dutorda asosan

¹ PQ-3403-son qaror, 17.11.2017 — Musiqa va san'at ta'limini rivojlantirish

² PF-6189-son farmon, 26.03.2021 — O'zbek milliy maqom san'atini saqlash va rivojlantirish

kuyalar barmoq bilan bosib, murakkab melodiya va ritmlar yaratish orqali ijro etiladi, dombirada esa ko'proq chertish texnikasi ustun turadi. Dutor ohanglari odatda muloyim va lirizmga boy bo'lsa, dombira kuylarida epik ruh va jangovar shijoat ustunlik qiladi. Bu farq ikki xalqning tarixiy va madaniy rivojlanishidagi asosiy yo'nalishlarning natijasidir. O'zbek xalqi qadimdan shahar madaniyatiga va nafis san'atga intilgan bo'lsa, qozoq xalqi ko'proq ko'chmanchi hayot tarzini kechirgan va bu ularning musiqiy ijrosiga ham aks etgan.

Shuningdek, g'arb cholg'ulari bilan o'xshashliklarni ko'rish mumkin. Gijjak va skripka o'rtasida ma'lum bir tarixiy va texnik o'xshashlik mavjud. Gijjak o'zining yarim shar shaklidagi korpusi va hushtor ohanglari bilan ajralib turadi. Skripka esa yog'ochdan yasilib, kuchliroq ovoz diapazoniga ega bo'lsa-da, ular har ikkisi ham torlarning tebranishi orqali ifoda etiladigan lirizm va musiqiy noziklikni namoyon etadi. Bunda O'zbek mentalitetiga xos bo'lgan nafislik va ruhiy teranlik gijjak musiqasi orqali kuchli ifoda etiladi.

Sharq xalqlarining yana bir o'xshashligi sifatida er-xotin cholg'ulari – masalan, O'zbekistonda tanbur va dator, Eronda setar va tar asboblari ko'rsatish mumkin. Tanbur va setar asosan ruhiy va falsafiy mazmundagi musiqalarni kuylash uchun xizmat qiladi. Bu asboblarning o'z ohanglari orqali insonning ichki dunyosini, ma'naviy izlanishlarini ifodalaydi. Shu jihatdan qaraganda, O'zbek va Eron xalqlari musiqiy merosida chuqur falsafiy ruh seziladi.

Afrika xalqlarining baraban va zarbli cholg'ulari esa o'zbek doirasiga ma'lum darajada o'xshashlik ko'rsatadi. Ikkala cholg'u ham marosim va bayramlarda keng qo'llaniladi. Ammo O'zbek doirasidagi ritmlar murakkab va uslubiy jihatdan boyroq bo'lib, bu xalqimizning musiqiy tafakkurida murakkab naqshlarga va nozik ohanglarga bo'lgan ehtiyojini ko'rsatadi.

Turli xalqlarning milliy cholg'ulari o'z xalqlarining ruhiyatidan, tarixiy taraqqiyotidan va ijtimoiy hayotidan dalolat beradi. O'zbek xalqi uchun milliy cholg'u asboblari nafaqat musiqa vositasi, balki milliy ruh, tarixiy xotira va ma'naviy ozuqa manbai sifatida ham muhim o'rin egallaydi. O'zbekiston hukumati

tomonidan madaniyat va san'atga, xususan, milliy musiqa va cholg'ularimizni rivojlantirishga qaratilgan doimiy e'tibor esa bu sohani yanada yuksaltirish va kelajak avlodlarga boy madaniy meros sifatida yetkazish imkonini bermoqda.

Xulosa

Turli xalqlarning milliy cholg'u asboblari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni tahlil qilish bugungi globallashuv davrida madaniy merosni saqlash va rivojlantirish uchun nihoyatda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Har bir milliy cholg'u asbobi xalq ruhiyati, tarixiy tajribasi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasining musiqiy ifodasi bo'lib, ular orqali xalqning ruhiy olami va madaniy tafakkuri namoyon bo'ladi. Milliy cholg'u asboblari faqatgina musiqiy ijro vositasi emas, balki butun bir xalqning estetik qarashlari, dunyoqarashi, ma'naviy qadriyatlari va hayot falsafasining betakror timsolidir.

O'zbek milliy cholg'u asboblari — dutor, gijjak, tanbur, rubob, surnay va boshqa ko'plab cholg'ular — xalqimizning musiqiy madaniyatidagi boy tarixiy tajribani, nozik estetik qarashlarni, o'ziga xos ijro uslublarini va musiqiy tafakkurni mujassamlashtiradi. Ushbu cholg'ularning shakllanish va rivojlanish jarayoni O'zbekistonda asrlar davomida kechgan madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlar bilan chambarchas bog'liqdir. Ularning yaratilish tarixi, qurilishi, ijro texnikasi va ifoda usullari orqali xalqning ichki ruhiyati, estetik ideallari va musiqiy iste'dodi o'z aksini topgan.

Turli xalqlarning milliy cholg'u asboblari bilan olib borilgan solishtirma tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xalqlar o'rtasidagi tarixiy, madaniy va iqtisodiy aloqalar milliy cholg'u asboblarining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Masalan, Markaziy Osiyo xalqlarining dutor va dombira, Yaqin Sharq xalqlarining tanbur va ud cholg'ulari o'rtasidagi o'xshashliklar umumiy tarixiy-madaniy aloqalarning samarasi sifatida namoyon bo'ladi. Biroq har bir xalq o'zining musiqiy tafakkuri va madaniy ehtiyojlariga mos ravishda cholg'u asboblarini o'zgartirib, boyitib, o'ziga xos shakl va ijro usullarini shakllantirgan.

Milliy cholg'u san'atining rivojlanishi yosh avlodni milliy g'urur va

qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalashda ham katta rol o'ynamoqda. Bugungi kunda musiqa ta'limi tizimida milliy cholg'u asboblari o'rganishga alohida e'tibor qaratilayotgani, ularning o'quv dasturlariga kiritilgani bu borada olib borilayotgan ishlarning amaliy natijasidir. Milliy cholg'u asboblari orqali yosh avlod o'z xalqining tarixini, madaniyatini va ruhiy qadriyatlarini anglab yetadi, o'zligini his qiladi va global madaniyat maydonida o'zining mustahkam o'rnini topadi.

Kelgusida milliy cholg'u asboblari yanada chuqurroq ilmiy tadqiq qilish, ularning texnik va estetik imkoniyatlarini rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalar asosida yangilash va ularni xalqaro miqyosda keng targ'ib qilish zarurati tobora ortib bormoqda. Xususan, xalqaro musiqiy festival va ko'rgazmalarda o'zbek milliy cholg'u san'atini kengroq namoyish qilish, xorijiy musiqashunoslar bilan hamkorlikda ilmiy konferensiyalar tashkil etish va o'zaro tajriba almashish orqali milliy cholg'u san'atining jahon madaniyatidagi mavqeini mustahkamlash mumkin.

Shuningdek, milliy cholg'u asboblari yosh avlod orasida keng ommalashtirish, ular uchun zamonaviy, qiziqarli uslubda darsliklar, interaktiv dasturlar va multimediya vositalari yaratish orqali milliy musiqa madaniyatini saqlash va rivojlantirish yo'lida yangi imkoniyatlar ochiladi.

Umuman olganda, milliy cholg'u asboblari xalqimizning tarixiy xotirasi, ruhiy olami va madaniy qadriyatlarining yorqin ifodasidir. Ularni asrab-avaylash, rivojlantirish va keyingi avlodlarga yetkazish bugungi avlodning sharaflari va muqaddas burchidir. Shu bois, milliy cholg'u asboblari o'rganish, ularning o'xshash va farqli jihatlarini ilmiy asosda tahlil qilish va bu boy madaniy merosni butun dunyoga tanitish O'zbekistonning madaniy diplomatiyasini kuchaytirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT VA SAYTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. "Yangi

O'zbekiston - taraqqiyot va islohotlar makoni" asari. — Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.

2. "Musika va san'at ta'limini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" Prezident qarori, PQ-3403-son, 2017-yil 17-noyabr.

3. "O'zbek milliy maqom san'atini saqlash va rivojlantirish to'g'risida" Prezident farmoni, PF-6189-son, 2021-yil 26-mart.

4. Mirzaev, Sh. "O'zbek xalq cholg'u asboblari tarixi va rivojlanishi." — Toshkent: Fan, 2019.

5. Karomatov, R. "Musika tarixi." — Toshkent: Sharq, 2018.

6. Jo'rayev, M. "Sharq xalqlari musiqiy madaniyati." — Toshkent: Fan, 2017.

7. Komilov, N. "O'zbek milliy musika merosi." — Toshkent: San'at, 2005.

8. Qosimov, F. "Xalq cholg'u san'atida dutor va gijjakning o'rni." — Ilmiy maqola, "San'at" jurnali, 2020-yil, №4.

9. Sharipov, A. "Musiqiy ta'lim nazariyasi va metodikasi." — Toshkent: O'qituvchi, 2020.

10. Botirova X.T. In the practice of instrumental performance, students are taught to think independently and formation of features of creativity // Middle european scientific bulletin // ISSN 2694-9970 118 Middle European Scientific Bulletin, Volume 33. -P. 52-58.

11. Botirova X.T. Scientific and theoretical views of central asian thinkers in music // Procedia of Theoretical and Applied Sciences // Volume 4. Feb 2023 ISSN: 2795-5621. -P. 54-59.

12. Акмалжонова М.В. "Дирижирование" (методы работ над партитурой). Ташкент, 2017.

13. Botirova X.T. The Role of Pop Art in the Education of Students-Youth in the Spirit of Morality and Patriotism // Web of Scholars:

Multidimensional Research Journal (MRJ) // Volume: 01 Issue: 07. 2022
ISSN: (2751-7543). -P. 87-90.

14. Botirova X.T. Activities of the "History and Criticism of Music" Department During the Years of Independence // Middle European Scientific Bulletin // ISSN 2694-9970 118, Volume 33. Feb-2023 -P. 118-121.

15. UNESCO hujjati: "The Role of Traditional Musical Instruments in Cultural Identity Preservation." — Paris, 2016.

16. Abdugʻafurov, A. "Xalq cholgʻularining madaniy muloqotdagi oʻrni." — Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari, Toshkent, 2022.

17. Qurbonov, B. "Musika va milliy ruhiyat." — Toshkent: Oʻzbekiston, 2021.

18. Usmonova, N. "Sharq va Gʻarb cholgʻularining qiyosiy tahlili." — Ilmiy maqola, "Ilm va hayot" jurnali, 2022-yil.

19. Komilova, S. "Cholgʻu asboblari va ularning ijtimoiy-madaniy ahamiyati." — Toshkent: Isteʼdod, 2020.

20. Global Music Report 2021, International Federation of the Phonographic Industry (IFPI), 2021.